

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МЕНТАЛЬНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У світі, який пізнає людина, спресовано накопичений загальнолюдський досвід, він зафіксований у словах-символах, кодах культури, у предметах побуту, вірування, у2 понятійній мові науки, в її термінах, категоріях. Способи його фіксації різноманітні. І чим далі розвивається культура, тим більш спресованим стає потік інформації, що передається кодами або символами. Відбувається цей процес шляхом функціонування різних форм і феноменів суспільної свідомості, таких як релігійні погляди, уявлення про картину світу, традиції, установки, культурні пріоритети, цінності, - все, що складає ментальний досвід народів, етносів, кожної конкретної людини. Кожний етнос або нація впродовж свого розвитку формує систему цінностей, традицій, взаємин, що впливає і на мисленеві процеси кожної окремої людини, її життєву інтуїцію, яка будується на основі існуючих стереотипних уявлень про світ, природу, дійсність. Найбільш ефективними формами передачі ментального досвіду в філософській та соціологічній думці вважається мова, мистецтво та релігія (В. Буяченко, А. Гуревич, Р. Додонов, О. Кривин, А. Кравченко, Д. Полежаєв, К. Юнг та інші).

Останніми роками в педагогічній науці посилюються дослідження, що розглядають феномени ментальності та менталітету. Оскільки ці, дуже близькі за сутністю, категорії мають не лише етнічне, історичне походження, а також і соціологічне, то їх пов'язують з проблемами визначення особливих рис, найбільш притаманних той або іншій спільноті, у тому числі і професійній. Серед авторів, які досліджують даний феномен можна назвати К. Абульханову-Славську, А. Брушлинського, Б. Гершунського, А. Гуревича, І. Дубова, М. Кагана, Ж. Ковалевську, Ф.Кремень, Т.Левченка, В.Малахова, Р. Манекіна, О.Олексюк, В.Соніна, Е.Таршиса. Безпосередньо педагогічний аспект ментальності представлений в роботах Б.Гершунського, О.Гусаченко, Ф.Кремень, В.Соніна.

Якщо в дослідженнях філософії та соціології феномен ментальності досить давно знайшов відображення, то в педагогіці він став предметом досліджень лише наприкінці ХХ століття, при цьому й досі вважається малодослідженим, особливо в контексті професіоналізації особистості. Недостатність розкриття категорії ментальності в контексті педагогічної науки, відсутність ефективних методів щодо діагностування ментальності та можливості педагогічного впливу на його формування доводить актуальність проблематики, якій і присвячено статтю. Проблема нашого дослідження – формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Мета статті – розкрити педагогічні умови формування художньо-ментального досвіду майбутнього вчителя.

Питання співвідношення ментальності та культури є ключовим у визначенні сутності художньої ментальності. З цього приводу Е. Таршис стверджує, що "ментальність" - одна з форм , в якій існує свідомість людини, при цьому зміст ментальності – проекція змісту культури кожної культурної спільноти, коли йдеться про неї [7]. Пізнання суті закодованої інформації в культурних артефактах, наукових поняттях, міфологічній символіці, релігійних канонах, законах пояснюючих природу і суспільство відбувається поступово впродовж життя людини на побутовому, суспільному, науковому і художньому рівнях. На це спрямовані процеси виховання, навчання, інтелектуального розвитку дітей, процеси формування особистості в суспільстві в контексті традицій певних народів й культур. Так поступово формується світогляд особистості, її ментальний досвід. Отже, кожне явище культури є відбитком певної картини світу, що притаманне етносу або спільноті в конкретний історичний час у конкретному просторі. Твори мистецтва як артефакти культури також несуть на собі відбитки образу світу якоїсь культурної цілісності . Але в культурних артефактах і інших прикладах кодованої інформації полягає не тільки досвід пізнання, але й досвід відчуття, відносини, звідси – поняття цінностей. Саме ці аспекти складають основний сенс художньої ментальності особистості.

Такі феномени культури як мистецтво, релігія і наука мають найбільший ступінь пізнавальних ресурсів для розвитку людської думки. Кожна з цих сфер більшою мірою відповідає за ту або іншу область пізнання: мистецтво – пізнання відчуттів, емоцій, краси і гармонії; релігія – пізнання законів моральності, моралі, етики, суті добра і зла; наука – пізнання законів розвитку суспільства, природи, людини. Але всі три сфери в сукупності формують ментальний досвід людини.

Не можна не погодитися з думкою Є.В. Гончарової, яка стверджує, що ментальність особистості багато в чому залежить від домінуючих в суспільстві цінностей, (додаємо, художньо-естетичних, у тому числі), що визначають її смислоутворюючі мотиви [3:5]. Аксиологічний аспект трансформації ментальності передбачає перш за все формування або зміну ціннісних орієнтацій особистості, на що спрямовані організаційно-системні та змістовні фактори освіти. Отже, ставлячи за мету формування художньої ментальності слід визначитися в питанні ціннісних орієнтацій студента в галузі мистецтва, та створити умови підвищення мотивації саме до того, що формує художньо-ментальний досвід майбутнього вчителя як фахівця.

У процесі розробки нашої методики ми виходили з того положення, що за всіх складнощів впливу на ментальність особистості найбільш ефективними умовами будуть ті, що наближені до цих факторів , які впливають на ментальність: мистецтво як форма прояву культури, релігія як форма прояву духовності, наука як форма прояву професіоналізації. Б. Гершунський радить: "Для того, щоби стати на цей рятівний шлях і йти по ньому, потрібно не так вуж багато - "усього лише" усвідомити й виконати три умови:

- виявити добру **волю** — волю до життя, до миру, а тому до єдності й інтеграції як генеральної тенденції розвитку людської цивілізації;
- опанувати **знаннями** своєї й чужий ментальностей, з належною увагою і терпимістю вивчати менталеутворюючі чинники різних соціумів, їх релігійні, культуротворчі, філософські й освітні компоненти;
- шукати й послідовно збагачувати **технології** духовної інтеграції соціумів на основі розуміючого, доброзичливого й терплячого діалогу релігій, культур, філософських доктрин, освітніх концепцій [6: 184].

Позаяк ментальність формується певний час під постійним впливом певних чинників, ми спиралися на такі умови, що

можуть бути використані як наскрізні, та можуть бути впроваджені в усі ланки навчально-педагогічного процесу шляхом корегування організаційної системи професійного становлення.

Наскрізними педагогічними умовами ми вважаємо привнесення ознак поліхудожності, етно-національності і полінаціональності (своєрідного художньо-естетичного плюралізму), що відповідає регіональному середовищу Півдня України. Ця умова певною мірою застосовується в інституті мистецтв ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, але вона не є цілеспрямованою в організаційно-професійній системі підготовці фахівця. Аналіз цієї системи показав, що, на жаль, у підготовці музиканта взагалі не враховується етнічний регіональний аспект. Дотримуються лише нормативні вимоги, а саме: викладання курсу "Народознавство та фольклор України", обов'язкове виконання одного українського твору в державних екзаменах з основного музичного інструмента. Для студентів, що вивчаються зі спеціалізації "Режисура музично-видовищних заходів" упроваджується дисципліна "Режисура та постановка фольклорних свят". Отже, при підготовці вчителів музики регіональний компонент не використовується в бажаному обсязі.

Взагалі особливості фольклорно-міфологічного світогляду, як відбитка відповідного типу мислення (відповідно, і фольклорно-міфологічного рівню ментальності) не вивчаються, не простежується цілеспрямовано. Осмислення цього рівня, та його опанування йде за принципом холізму, або синергетичним шляхом, тобто більш стихійно чи самоорганізаційно (самостійно за бажанням студентів в їх творчій діяльності).

Нашою педагогічною умовою було цілеспрямоване активне прилучення студента до усвідомлення особливостей фольклорно-міфологічного типу ментальності на основі врахування етнічного регіонального компоненту. Для порівняння ми з'ясували наявність упровадження визначеної умови в підготовці студентів хореографів. Для нас стало несподіванкою, що опанування художньо-регіональним аспектом культури та фольклорно-міфологічним рівнем ментальності у хореографів є значно вищим, ніж у музикантів саме завдяки існуючій організаційно-педагогічній системі. По-перше, вже з 1 курсу студенти вивчають народно-сценічний танець опонуючи його різноманітну національну лексику. При цьому зауважимо на тому, що починається вивчення з віршовочок, хороводів, які викладаються саме на матеріалі танців народів та етносів, що проживають у нашому регіоні: російського, молдавського, українського, болгарського, єврейського, грецького.

Поступово збільшується національно-художній досвід, набувається досвід хореографічно-постановчої практики на матеріалі народно-сценічної лексики. На 2 курсі також як і в студентів "режисерів" викладається режисура та постановка фольклорних свят. Вже на 3 курсі екзаменом з мистецтва балетмейстера передбачено постановку народно-сценічного танцю з драматургією на основі народних танців. Студенти із зацікавленням працюють над фольклорним матеріалом.

На 3 курсі також ретельно вивчається усе різноманіття українського танцю. Педагогічна практика з хореографії також нерідко проходить на матеріалі народних танців у дитячих колективах. І завершальним етапом стає викладання світової художньої культури, де окремі студенти також застосовують знання художньої культури України та інших фольклорних символів українського та інших народів (костюм, візерунки у вишиванках та у хореографії тощо).

За нашою гіпотезою художньо-фольклорний полінаціональний ментальний компонент мав цілеспрямовано впроваджуватися в усі можливі ланки професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін на всіх етапах формувального експерименту.

Для цього застосовувалася перша педагогічна умова - активізація художнього мислення шляхом входження у фольклорний простір полінаціонального південного регіону. Умова впроваджувалася завдяки впровадженню окремої теми в дисципліну "Культурологія", яка мала назву "Фольклор як явище культури", "Міфи народів світу та міфологічний світогляд". Додатково вивчалися типи художнього мислення, серед яких фольклорне, міфологічне, художнє. Далі, за нашою стратегією було розроблено лекція та практичне заняття з курсу "Народознавство та фольклор України" з теми "Фольклор народів Півдня України". В курсі дисципліни "Основи науково-пізнавальної діяльності ми застосовували теоретичні методи дослідження та методи контент-аналізу при дослідженні особливостей традицій спільних за суттю свят у різних народів, що мешкають у нашому регіоні. Додатково студенти мали зібрати інформацію про культурні центри, що створені у місті на основі національних та етнічних спільнот.

У хоровому класі рекомендували обов'язково для самостійної роботи запровадити хорове аранжування фольклорної пісні. На засіданні наукового гуртка проводили зустріч на тему "Фольклорна тематика у фортепіанній літературі". Особливим засобом є спецкурс "Основи художньої ментальності", де подається інформація про художню культуру народів, що мешкають на Півдні України. Цій же проблематиці були присвячені і теми дипломних досліджень. Студенти обирали проблему дослідження, яка стосується особливостей музичного розвитку дітей саме в умовах культурних національних центрів, або безпосередньо в країні, яку студенти представляли. Були теми, присвячені культурному вихованню дітей у вірменському центрі, єврейському, на основі російського фольклору, музичному вихованню дітей Молдови, традиції фольклору кримських татар та їх застосування в художньому вихованні, педагогічні традиції Запорізької січі, національне виховання дітей засобами українського фольклору.

Друга педагогічна умова - створення атмосфери художньо-діалогічного плюралізму. За думкою В.Буряка, у центрі інформаційно-художньої свідомості як сукупності всієї системи сприйняття й відображення факту стоїть інформація. Інформаційно-художня свідомість, вбирає діапазон інформації. Автор класифікує її на умовно реальну (міфологічну), відображальну (художню, зокрема, фольклорну, літературну) та реальну (публіцистичну) інформацію [1: 184]. Отже цією умовою ми намагалися поширити інформаційний багаж студентів.

Вважається доцільним формування фахівця на засадах академічного або народного мистецтва. Але ж, як стверджував А. Сохор, середовище є умовою формування музичного інтересу. Вплив через середовище він вважав ефективним засобом у розвитку музичних потреб молоді. Отже, аналіз ціннісних орієнтацій молоді показує їх переважне ставлення та зацікавленість до музики масових жанрів, до естради. Молодіжна субкультура, мистецтво естради, мистецтво різних жанрів та стилів – відображення усього сучасного художнього досвіду – є реально змістовною складовою сучасного художньо-ментального досвіду. Тому цей плат культури має стати і складовою художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Системою не передбачено вивчення та опанування молодіжною субкультурою. Але у хореографів є танець модерн, є спортивно-бальний танець, у музикантів є естрадний вокал. Тобто опанування сучасного мистецтва на рівні творчості, як показало наше дослідження, здійснюється і розвивається в багатьох вузах. Проте методологічної бази для опанування різностильовими та різножанровими аспектами сучасного мистецтва не достатньо. Є

історичний блок під назвою "Музика ХХ століття", який також передбачає вивчення музики переважно академічної.

Наша педагогічна умова реалізувалася через окремі теми "Культурології", зокрема "Субкультура, контркультура, елітна культура", "Ціннісні орієнтації молоді", дисципліни Основи науково-пізнавальної діяльності в темі "Дослідження ціннісних орієнтацій молоді", "Методика викладання художньо культури" в темі "Музика та хореографії в молодіжній субкультурі", а також шляхом залучення студентів до наукових досліджень з означеної проблематики.

У своїй роботі ми спиралися на принцип поетапності в розвитку світогляду та ментальності від етапу міфологічного аспекта ментальності через художній (відображальний) на основі культурологізації свідомості до науково-професійної свідомості.

Отже наступною умовою було - стимулювання науково-пізнавальної діяльності в галузі мистецької освіти, впровадження сучасних педагогічних технологій, що активізує когнітивні процеси в області мистецтва, пізнавально-дослідницьку зацікавленість художньо-педагогічними явищами.

В. Орлов рекомендує в методології професійного становлення майбутніх учителів мистецького профілю використовувати принцип художності замість принципу науковості. Ми йдемо далі і знаходимо "компромісний принцип" - науково-художнього підходу до явищ мистецької освіти в професійному становленні фахівця [5: 50].

В основному ця умова здійснювалася шляхом створення спеціальної організаційної системи прилучення до наукової діяльності. Виокремлення з дисципліни "Методологія і методи наукового дослідження теми "Теоретичні методи дослідження" та розробка на її основі спецкурсу "Основи науково-пізнавальної діяльності в галузі мистецької освіти" дозволив створити стратегію поступового розвитку науково-інтегративного стилю мислення студентів мистецько-педагогічного фаху. Спецкурс має методичну спрямованість, що розкриває студентам стратегічний шлях їхньої науково-пізнавальної діяльності, яка має поєднувати в собі науково-педагогічний та науково-художній компоненти. У змістовій частині акцентовано увагу на досягнення таких наукових категорій, як художня картина світу, художня ментальність, художній світогляд, художньо-образне мислення, які стають методологічним підґрунтям художньо-аналітичної, науково-пізнавальної діяльності студентів у галузі мистецької освіти.

Остання педагогічна умова – стимулювання та реалізація творчої самостійності студентів у педагогічній практиці з художньої культури. У межах експерименту на 5 курсі студенти проходили активну педагогічну практику з СХК у школі №84, де були створені спеціально всі можливості використання нових інформаційних технологій. У школі є відео-клас, комп'ютерний клас з підключенням Інтернет зв'язку. Саме в цих умовах у межах експерименту студенти проходили практику з СХК у 8, 10, та 11 класах. Завершали педагогічну практику авторські уроки студентів. Вони давали можливість повної творчої самореалізації починаючи з вибору теми і завершуючи вибором форми уроку, виду та технічних засобів. Підготовка до уроків носила лабораторний характер. Студенти поділялися на групи: ті, хто реалізують проект; ті, хто допомагав в організації, ті, хто був експертом оцінювання уроку та спостерігачем проекту на завершальній стадії. Увесь процес підготовки авторських уроків мав методичне визначення кейс-проект "Авторський урок".

Усі умови пройшли експериментальну апробацію та показали позитивний результат. Вони були застосовані впродовж кількох років, їх ефективність спостерігалася спеціально розробленими засобами моніторингу набуття художньо-ментального досвіду. Тривалість їх застосування відповідала вимогам самого феномена ментальності, що підвищило якість їхньої професійної підготовки.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буряк В.Д. Фольклорне, художнє та публіцистичне мислення у контексті інтелектуально-образної еволюції. (Форми і методи вираження інформації у творчій свідомості етносу): дисертація ... д-ра філол. наук: 10.01.07 / В.Д. Буряк. – К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. – 410 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б.С. Гершунский. – М.: Изд-во "Совершенство", 1998.- 608 с.
3. Гончарова Е.В. Мотивационный компонент в структуре ментальности личности: автореф. дис. ... канд псих. наук / Е.В. Гончарова. – Хабаровск, 2005. – 22 с.
4. Гусаченко О.И. Менталитет современного педагога и условия его формирования : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ольга Ивановна Гусаченко. – Москва, 2004. – 129 с.
5. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін / В.Ф. Орлов. – Київ: Наукова думка, 2003. – С.49-50.
6. Реброва О.Є. Теоретичні основи дослідження педагогічної ментальності вчителів мистецьких дисциплін / Реброва О.Є. // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 11. – Глухів: ГДПУ, 2008. – С. 80.
7. Таршиш Е.Я. Ментальность человека: подходы к концепции и постановка задач исследования / Е.Я. Таршиш. – М.: Институт социологии РАН, 1999. – С. 13.

Подано до редакції 21.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті розкривається концепція методики формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Уточнюється сутність ментальності та художньо-ментальності особистості. Релігія, мистецтво та наука подаються як фактори впливу на ментальність особистості. Розкриваються педагогічні умови формування художньої ментальності. Ефективність педагогічних умов підтверджена в ході експерименту.

Ключові слова: ментальність, художньо-ментальний досвід, вчитель мистецького профілю, педагогічні умови.

Е.Е. Реброва

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-МЕНТАЛЬНОГО ОПЫТА
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН
РЕЗЮМЕ**

В статье раскрывается концепция методики формирования художественно ментального опыта будущих учителей художественных дисциплин. Уточняется сущность ментальности и художественной ментальности личности. Религия, искусство и наука подаются как факторы влияния на ментальность личности. Раскрываются педагогические условия формирования художественной ментальности. Эффективность педагогических условий подтверждена в ходе эксперимента.

Ключевые слова: ментальность, художественно ментальный опыт, учитель художественного профиля, педагогические условия.

O.E. Rebrova

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING ARTISTIC AND MENTAL EXPERIENCE OF PROSPECTIVE
ARTS TEACHERS**

SUMMARY

The article presents the concept of methods of forming artistic and mental experience of future Arts teachers; specifies the essence of mentality and personal artistic mentality. Religion, art and science are considered to be factors of influence on personal mentality. The author presents pedagogical conditions of forming artistic mentality, their efficiency empirically confirmed.

Keywords: mentality, artistic and mental experience, Arts teacher, pedagogical conditions.
